

Погорецький М. А.,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету, доктор юридичних
наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України притягнення до кримінальної відповідальності — це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Глава 22 Кримінального процесуального кодексу України встановлює загальний порядок, підстави повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Особливості повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, здійснення щодо них кримінального провадження регламентовані главою 37 Кримінального процесуального кодексу України, що обумовлено, перш за все, спеціальним процесуальним статусом цих осіб та відповідними гарантіями їх діяльності. До категорії цих осіб відносяться народні депутати України, яким відповідно до ч. 1 ст. 80 Конституції України та ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України», гарантується депутатська недоторканність.

Положеннями ч. 3 ст. 80 Конституції України та ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» передбачено, що народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані. Аналогічне положення закріплене й у главі 37 Кримінального процесуального кодексу України. Так, зокрема ч. 2 ст. 482 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, його затримання або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України.

Стаття 481 Кримінального процесуального кодексу України, яка регламентує особливості повідомлення про підозру окремим категоріям осіб у кримінальному провадженні, передбачає, що письмове повідомлення про підозру здійснюється народному депутату України Генеральним прокурором України або виконувачем обов'язків Генерального прокурора України (п. 2 ч. 1).

На підставі проведеного аналізу положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, інших законодавчих актів та Рішень Конституційного Суду України можемо зробити висновок, що Народний депутат України може набути процесуального статусу

су підозрюваного у відповідному кримінальному провадженні виключно у разі настання двох таких послідовних умов (п. 1.3 Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 № 9-рп/99): 1) надання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності; 2) письмове повідомлення про підозру народному депутату України Генеральним прокурором України (в. о. Генерального прокурора України) у встановлений строк, про що зазначалося у попередньому питанні. Після здійснення таких дій народний депутат України набуває процесуального статусу підозрюваного. Проте, зміна процесуального статусу не означає можливості застосування до народного депутата запобіжних заходів у вигляді затримання та тримання під вартою, оскільки навіть за таких умов продовжує діяти інший елемент депутатської недоторканості, що забороняє затримання та арешт народного депутата України без окремої згоди Верховної Ради України.

Варто зазначити, що неповідомлення народному депутату України про підозру, протягом відповідного строку, після надання згоди Верховною Радою України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності є істотним порушенням права на захист підозрюваного, яке гарантоване ст. 63 Конституції України, ст. 20 Кримінального процесуального кодексу України та ст. 6 Конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод». У такому разі народний депутат України позбавлений ефективних можливостей на залучення захисника до кримінального провадження для забезпечення захисту його прав, свободи і законних інтересів.

При цьому, якщо відносно народного депутата України будуть проводитися будь-які процесуальні дії, які можуть здійснюватися лише щодо підозрюваного, то це може призвести до настання відповідних негативних правових наслідків, що будуть залежати від конкретних обставин кримінального провадження та незаконних дій, що були вчинені слідчим, прокурором або оперативними підрозділами відносно народного депутата України. У цілому такі негативні наслідки можна поділити на дві групи:

1. Для конкретного кримінального провадження — визнання процесуальних дій, що були проведені відносно народного депутата України, незаконними, а доказів, отриманих у результаті їх проведення, — недопустимими (ст. 87 КПК України).

2. Для осіб, що вчинили такі незаконні дії, — притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 351 (Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради), ст. 371 (Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) Кримінального кодексу України.

Натомість, ані положення ст. 481, ані інших статей глави 37 чи глави 22 Кримінального процесуального кодексу України не визначають

строк, протягом якого Генеральний прокурор України (в. о. Генерального прокурора України) повинен повідомити про підозру народному депутату України після надання згоди Верховною Радою України на притягнення його до кримінальної відповідальності.

У цьому випадку потрібно керуватися положеннями ч. 6 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до яких, у випадках, коли положення Кримінального процесуального кодексу України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України.

Однією з таких засад кримінального провадження є розумність строків, правове регулювання якої визначено ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

У цьому випадку слід враховувати те, що обов'язковою передумовою вручення Генеральним прокурором України (в. о. Генерального прокурора України) повідомлення про підозру народному депутату України є отримання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

Відповідно до ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках:

- 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- 2) обрання до особи одного з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України запобіжних заходів;
- 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення — у спосіб, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 278 Кримінального процесуального кодексу України).

Згідно зі ст. 277 Кримінального процесуального кодексу України письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням із прокурором. Повідомлення має містити такі відомості: 1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; 2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється

ся про підозру; 3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; 4) зміст підозри; 5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; 7) права підозрюваного; 8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення.

При цьому варто зазначити, що подання Генерального прокурора України (в. о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата повинно бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України (ч. 3 ст. 218 Регламенту Верховної ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI).

Комітет, якому доручено надати висновок щодо питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт, відповідно до закону визначає достатність, законність і обґрунтованість подання, законність одержання доказів, зазначених у поданні, і встановлює наявність відповідних скарг (ч. 1 ст. 220 Регламенту Верховної ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI).

У разі відсутності достатніх доказів щодо обґрунтування подання Голова Верховної Ради України має право повернути його разом із вмотивованим висновком комітету відповідно Генеральному прокуророві України (в. о. Генерального прокурора України) з пропозицією подати додаткові обґрунтування. У такому випадку комітет зупиняє перевірку, про що повідомляється Голова Верховної Ради України, який інформує про це Верховну Раду (ч. 4 ст. 220 Регламенту Верховної ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI).

Таким чином, можемо зробити висновок, що зміст подання Генерального прокурора України (в. о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України фактично є аналогічним змісту повідомлення про підозру народному депутату України. Подання Генерального прокурора України (в. о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, як і повідомлення про підозру народному депутату України, повинні обґрунтовуватися лише достатніми доказами, що свідчать й під-

тверджують факти та обставини вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення. При цьому повідомлення про підозру народному депутату України повинно бути обґрунтовано таким ж достатніми доказами, як і подання Генерального прокурора України про надання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

Враховуючи те, що письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором (ч. 1 ст. 278 Кримінального процесуального кодексу України), а у випадку затримання особи — не пізніше двадцяти 24-х з моменту її затримання, а обов'язково передумовою вручення Генеральним прокурором України (в. о. Генерального прокурора України) повідомлення про підозру народному депутату України є отримання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 482 Кримінального процесуального кодексу України), то можемо дійти висновку, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, то Генеральний прокурор України (в. о. Генерального прокурора України) повинен негайно у цей же день не пізніше 24 годин скласти та вручити народному депутату України повідомлення про підозру, а у випадку неможливості такого вручення — у спосіб, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України для вручення повідомлень (направлення поштою, електронною поштою, факсимільним зв'язком тощо).

Яновська О. Г.,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри правосуддя, доктор юридичних наук, професор*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ ЗАСАДИ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

Відповідно до ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинуватою доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому дотримуються хоча б мінімальні встановлені вимоги справедливості судочинства. Це положення відтворюється в ст. 17 КПК. Ця норма закріплює одне з найважливіших положень демократичної, правової держави, що знайшло своє відображення у ст. 62 Конституції України, у п. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини, п. 2 ст. 6